

Madácsy László:

Babits Mihály, a szegedi költő

Szegedről a századforduló éveiben és a kilencszáz éves elején az újjászülető magyar irodalom legnagyobb egyéniségei indultak útnak. „Szeged volt az, mely a maga humusával anteuszi erőt adott annyi jelentős magyar írónak, akik Pestre, Egerbe, máshová származva, vagy itt a termő televény ölen maradván mindvégig magyar zamatot, színt és eredetiséget adtak a nagyon pesti magyar litteratúrának.” (Juhász Gyula: Magyar holnap. Szeged és Vidéke. 1908. XII. 31.)

Kevesen tudják, hogy Babits Mihály is valaha Szegedről indult el

a szenvedésekkel és szépségekkel megvert halhatatlanság felé. Csodálatos, hogy maga a költő később alig tesz említést szegedi emlékeiről. Mintha a rázúduló élet új meg új fordulataival, rendkívüli gazdagságával, viharos lázával belakarta volna emlékezetében örök időre midazt amit Szegednek köszönhetett. Később, nagykorúan később eszmél fiatal életének verőfényes szegedi napjaira. Egy régi búvós utcaszám kísérti, a szegedi Ipar-utca 13. (B. M.: Juhász Gyula. Nyugat. XXXII. 12.), mely ma már nincs többé, de Juhász Gyula emlékezetével szintén bevonult a halhatatlanságba.

Babits Mihály

szegedi életének emlékét az egykor vele együtt élők és írók hagyományok őrzik. Az élők emlékeztetében alakja bizony elmosódott. Juhász Gyula édesanyja és huga, özv. Király Péterné, még emlékeznek a zárkózott, ritka szavú, finom megjelenésű, mindig messzenéző költőre, hiszen az ősi Juhász-házban csaknem mindennapos vendég volt. És ha Szigethy Vilmost, a Bobot kérdezzük, vagy egykori tanártársát, Blau Ármint, emlékkükben a nagyon művelt és csaknem hangtalan költő jelenik meg, aki bár sokszor megfordult körükben, de az említett vonásokon kívül lényegest nem tudnak mondani. És ez az igaz, mert ez a magaviselet illik Babits jellemrajzához és egész költészetéhez.

Mindezeknél összehasonlíthatatlannal fontosabbak azok az írók emlékei, melyek a nagy költő szegedi környezetére s a költőre magára vonatkoznak.

A szegedi m. kir. áll. Baross Gábor gyakorlati gimnázium (akkor főreáliskola) irattárában még gondosan őrzik azokat az iratokat, melyek Babits Mihállyal kapcsolatosak.

Az első Tek. Babics (sic!) Mihály okl. tanárjelölt úrnak szól, Szekszárdra. Ebben értesíti Homor István akkori igazgató a költőt, hogy a nm. V. K. M. 1906. évi szept. 21-ével 78663. sz. alatt „a latin nyelvnek, mint rendkívüli tantárgynak tanítása végett egyelőre a f. tanév végéig helyettes tanári minőségben alkalmazza és köteleességévé teszi egyúttal, hogy más oly tantárgyakat is tanítson szükség esetén, mely tárgyra képesítve van”. Végül felhívja, „hogy állomását haladéktalanul foglalja el!” (1906. IX. 29.)

Babits 1906. okt. 2-án érkezik Szegedre, „mely ha ismeretlenül is, kedves és csábító volt” számára, de azért is, mert volt egyetemi hallgatói társai, kedves jóbarátja: Juhász Gyuláé volt ez a város. Büszkén írja 1906. okt. 27-én kelt Juhász Gyulához írt levelében: „Itt vagyok tehát az én és a Hegedüs Pál városában és a Hegedüs Pál közvetlen utódja (mert ő most beteg) a poétika és retorika katedráján... Itt vagyok az Ön és a buckai irodalom városában és a jövő kliense a Tömörkény-könyvtárnak és a Homok borbélyüzletének. Itt vagyok tehát a szép, a gyönyörű Szegeden — nem tudom eléggé kifejezni, hogy mennyire szép és mennyire gyönyörű... Itt vagyok a Tisza-partján!... Leveléből lelkesedés, meglepettség árad, a sorok mögött mintha mondaná: „Végre olyan helyre jutottam, mely

A költő

klasszika-filológiai műveltsége elképesztően nagy. A klasszika-filológia művelői közül a legnagyobbak: Erdélyi, Reinach, Salamon, a híres francia archeológus, művészettörténész és filológus, ki irodalmi „kistükrei” révén lett világszerte ismert, Manuel de philologie classique c. művét rendelteti meg. Aztán Boeckh August klasszika-filológus — munkái a verstani és szerkezeti kutatások terén alapvetők — Encyclopedie und Methodologie c. művét o-

vassa. A kitűnő nevek fényét emeli Boissier Gaston francia humanista és történetíró, aki a Collège de France-on a latin ékesszólás professzora volt és akinek elmélyedő, szigorúan tudományos történetkritikai módszere iskolát teremtett és a legújabb időkig, mint a római birodalom történetének legkiválóbb tudósát ismerték. Babitsot Cicéron et ses amis c. világhírű műve érdekli. E nevek közé tartozik még Fustel de Coulanges francia filológusé, f3

művével: La Cité antique-al (1864), valamint M. Bréal francia nyelvész és pedagógusé. Essais de sémantique c. művével. Kiemeljük még a latin írók sorából Aulus Gellius: Noctes Atticae c. művét, mely a költői idézeteknek és kivonatoknak valóságos tárháza.

A külföldi irodalom és filozófia olvasott művei között a legnagyobb nevek szerepelnek. Renan: Vie de Jésus, Les apôtres; Flaubert: Salammbó; Taine: Essais sur Tite Live, De l'intelligence; Carducci: Odi Barbari, Babelais, Montaigne, Descartes, Diderot, Scott: Lady of the Lake; W. James: The principles of psychology; J. Bunjan angol író és hitszónok Pilgrim's Progress from this World to that which is to come c. főművét olvasta Babits. A mű drámai párbeszédei, allegorikus leírásai a költőt különösen fiatalkori alkotásaiban ihlették.

Igy indul el „Babits fiatalságának tanulékony és szomjoltó haladéktalan intellektuálisával” költői pályáján az örök szépség fontosságai felé. Olvas, olvas és olvas. „Hatvanhat forint hatvanhat krajcár havi fizetéssel helyettes-tanárkodott és a Zerge-utca egyik földszinti ablakából nézte a szomszédház falára felfutó vadszőlőt és világos reggelig olvasta Macaulayt” (Juhász Gyula).

Tanártársai tiszteletét és szeretet-

rajongó barátságát. Özv. Király Péterné meséli, hogy Juhász Gyula, ha levelet kapott Babitstól, nem bontotta fel mindjárt. Várt, élvezte azt a lelki feszültséget és örömet, melyet a szeretett barát felbontatlan levele okoz és azt, hogy ime, itt van barátjának egy darab lelke, ki bármely pillanatban megszólalhat, csak hozzá kell nyúlnia. Juhász Gyula ebben az időben már kiforrott költő volt, akinek egyéni hangja, költészetének különös, eddig sohasem hallott bús muzsikája az Ady költészete körül támadt vihar zajából messzire kihallatszott. Babitsnak Juhász Gyulához írt leveleiből is kitűnik, hogy sokat adott és hallgatott barátja tanácsára. Juhász Gyula ebben az időben olyan termékeny volt, mint talán soha. Nemcsak verseket, de komoly tanulmányokat, irodalmi vonatkozású vezércikkeket, franciaszellemtű novellákat írt. A léleknek ez a bőséges sugárban ömlő szépsége Babitsra csak ösztönzésül hathatott. Ha Juhász Gyula Szegeden van, csaknem mindig együtt vannak és néha egy reggel ő oltja el a költő barátja lámpáját, aki hajnalbavesző éjszakákat átvészelt. Babitsot ő viszi el a Szeged és Vidéke c. napilaphoz, melynek akkor már főmunkatársa volt.

Ebben az időben a „Szeged és Vidéke” döntő szerepet játszott Szeged szellemi életében. Címének megfelelően Szegednek és messzi vidékeinek szellemi összefogójaként sze-

Juhász Gyula

repelt. Mindennapi hírein kívül irodalmi és művészeti rovatában, valamint vezércikkei íróiként az ország legjobb nevei szerepelnek.

Juhász Gyulának itt csaknem minden héten megjelenik egy-két verse, tárcája, vezércikke, rövid tanulmánya. Juhász Gyula nevén kívül sűrűn találkozunk Ady Endre, Kosztolányi Dezső (aki ugyancsak a lapnál próbálta első szárnyveréseit), Herczeg Ferenc, Emőd Tamás, Bodor Aladár, Szabócska Mihály, Gárdonyi Géza, Mikszáth Kálmán nevével, sőt olyan világ-híres nevekkel is, mint A. France, C. Maclair, Maupassant, Octave Mirbeau, Tolsztoj...

E nevek közé bejutni egy még ismeretlen névnek nem volt éppen megvetendő dolog, különösen, ha számításba vesszük a lap műveit és nagykiterjedésű olvasóközönségét.

Babits neve az említett lapban először Richépin: „Dal a földről” c. műfordításával szerepel. (1907. január 6.) Nagyon megkapó, vagy inkább megrázkóztató emlékek egyike a költő barátságáról az, hogy közvetlen a műfordítás alatt Juhász Gyulának egy kis tanulmánya következik Richépinről. A tanulmány mintha azt jelentette volna a műfordítással kapcsolatban a versolvasó közönségnek: „Ime, barátom, a költő, fogadjátok kellő áhítattal és tisztelettel.” Ezután Babitsnak aránylag elég sűrűn jelennek meg műfordításai, kritikai cikkei, versei.

A Babits-emlékkönyv

bibliográfiája kiegészítéseképpen legyen szabad itt megemlítenünk a költő Walt Witman: „Halálának” c. fordítását; ez csak a Szeged és Vidéke-ben jelent meg. (1907. márc. 31.) A Babits által sajtó alá rendezett apróbb műfordítások között sem találhatók, azonkívül a másutt is megjelent „Turáni induló” (1908. dec. 20.), „Csak én” (1908. dec. 25.), „Kútban” (1909. márc. 19.), „Óda a bűnhöz” (1909. apr. 20.) című költeményeket, melyek szintén megjelentek a fentemlített lapban. Tanulmányai közül különösen egyet kell kiemelnünk, melyben a költő szól a költőről, kritikus a kritikusról és barát a barátról. (Juhász Gyula versei, 1907. okt. 20.)

„Az új magyar költészet, mint a virág, egy éjjel kibimbózott... a magyar kerten új hajtás nőtt...”

A Budapesti Modellbemutatók Akciója (Information pour la Couture) közli, hogy

a divatbemutató nem 8-án, hanem szerdán 9-én 10 órakor és csütörtökön 10-én
előtt 6 órakor a HUNGÁRIÁBAN lesz megítélva.

603. tét is csakhamar megkapja, viszonyul még nagy tudásánál is nagyobb szerénységért. Ennek a szeretetnek és megbecsülésnek kedves és megható tanuja az a jegyzőkönyv, melyet „a szegedi m. kir. állami főreáliskola tanári testületének, 1907. évi május hó 8-án tartott tanácskozási üléséről” felvettek. Ugyanis „a nm. Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Miniszter úr 47.732. sz. magas rendelete kapcsán felhívja a tanári testületet, hogy állapodjék meg a tanulmányi kiküldésre pályázó és ajánló személyre nézve” és a tanári testület meghallgatván Babits (sic) Mihály tanárnak külföldi tanulmányútra beadott kérvényét, elhatározza, hogy azt ajánlja terjeszti a nm. Miniszter Úr magas színe elé (ad 179. sz. 1907.).

A kérvénnyel olyasmi történt, mint mikor hazulról való elmenetkor eszünkbe jut valami, hogy otthon felejtettük, s visszafordulva, azt mondják otthoniak: „Na, nem lesz szerencséje!” A kérvényre elfelejtettek bélyeget ragasztani és Szele Róbert akkori főigazgató „a t. Ignak” azzal küldi vissza, „hogy a nevezett tanár kérvényét felbélyegeztesse s az ügyiratokat felterjesztés végett hivatalába haladéktalanul visszaszármaztassa”. (1907. máj. 18.) Ha akkor ezt valaki rossz előjelnek veszi, hát meglepetés eltalálta volna a kérvény további sorsát. Babits Mihálynak nem volt szerencséje. Sajnos, az ösztöndíjat valaki más, kétségtelenül „sokkal tehetségesebb” kapta meg.

E csalódás bántotta Babitsot, de vígasztalásul kapott valamit a sors-

tól: „Ez a rettenetes hír” egyébként is rossz kedélyállapotában annyira leveri a költőt, hogy vígasztalásra van szüksége. Fogarasi számúzetéséről azonnal értesíti Juhász Gyulát, vígasztalást várva tőle. „Légy szíves, írj és azonnal. Élénk, kedves leveleid mindig felhangolnak. Úgy érzem magamat, mint Ovidius, mikor Tomiba készült: „chassé du paradis latin”. Megyek a barbár oláhok közé.” (Szekszárd, 1908. júl. 24.) A levélírás napján jelent meg a hivatalos lapban kinevezése.

Babits Mihályt a Szeged és Vidéke kedves, komoly elismeréssel méltató sorokban búcsúztatja. Irodalomtörténeti érdekességénél fogva teljes egészében idézzük: „Babits Mihály. A hivatalos lap ma közli Babits Mihály szegedi főreáliskolai tanár kinevezését Fogarásra. Ez a kinevezés nagy veszteséget jelent Szeged kulturális életében. Babits Mihály nem csupán mintaszerű, a szürke átlagon magasan felülemelkedő tanár és nem csupán végtelenül szerény, kiváló emberi egyéniség, akinek szuggesztív hatását tanítványai és barátai egyaránt érezték és maradandóan érzni fogják, de mindezekben felül a modern magyar irodalomnak egyik, bár még széles körben nem ismert, de az irodalmi decemvirek által annál inkább csodált és szeretett alakja. Ady Endre, a legnagyobb élő poétának és mások, elsőrendű magyar írók a legerősebb egyéniségek egyikét látják ebben a rengeteg szorgalmú és páralan sokoldalú íróművészen. A közeljövőben lát napvilágot az új magyar líra

viasz, nem márvány. A mondat, a strofa elomlik, mint könnyű öltöny s az érzés meztelen marad...”

Azután Babits kifejti, hogyan olvad Juhász Gyula költészetében minden eggyé, a környezet és irodalmi hatások s hogyan „nyer költészete az irodalmin túl nagyobb emberi jelentőséget”. Ime, ami akkor a fiatal Juhász Gyulára érvényes megállapítás volt, érvényes ma is, egész költészetére.

Babits a Szeged és Vidékétől mint kritikus 1908. márciusában megválik, helyét Domokos László foglalja el. Lelép „a díszes méltóságról, újságoktól, színházról hosszú időre idioszinkráziát kapva”. Ebben az időben Babits fátárd is, a beteg Veszprémi tanártársát kell helyettesíteni a VIII. osztályban, s a magyar irodalom tanítása a lelkiismeretes tanárnak sok munkát jelent. Mindennek ellenére dolgozik, ír, egy igen testes és tartalmas tanulmányorozatot „Magyar essayk” címmel és jelleggel, amelyben megkísérelte, hogy programot adjon a nemzeti művelődésünknek, az irodalomnak, a képzőművészetnek, a nevelésnek a jövőre. Ebben a remekbe készült tanulmányorozathoz, amely irodalmunk nagy kárára elveszett, Babits többek között szokatlanul éles és találó bírálatot mond az akkor még kialakulófélben levő modern magyar líráról és a próbálkozó építőstílusbeli törekvésekről is. Egységes világszemlélet és egyetemes szellem találkozik ebben a fiatalkori kísérletben izzó magyar érzéssel és öntudattal”. (Juhász Gyula: Csevegés.)

Bár Babits megvált a Szeged és Vidékétől, a lap továbbra is a legnagyobb jóakarral és a nagy költő tehetségének értékelésével kíséri további útját.

1908. VII. hó 22-én egy rövidke hír jelzi, hogy „Babits Mihályt, ezt a rendkívüli tudású, de végtelenül szerény író... áthelyezik. Pedig őt nem lehet egy szürke névvel pótolni, sem mint tanárt, sem mint író”. Nemsokára aztán ez a haláljósító hír valóra válik. Dr. Major Károly, az akkori fogarasi igazgató a Baross Gábor főreáliskola igazgatóságához intézett átiratában a nm. V. K. M. 78.915. sz. rendeletére való hivatkozással értesíti és felhívja Babits Mihályt, hogy hivatalánál „esküjének” letétele végett haladéktalanul jelentkezzen. A Baross Gábor főreáliskola igazgatója erről értesíti „tekintetes Babits Mihály helyettes tanárt...” és az iskola „érdekében két éven át kifejlesztett buzgó munkálkodásáért” köszönetét nyilvánítja. (1908. július 30.) Ime egy emberélet két akta között.

„Ez a rettenetes hír”

egyébként is rossz kedélyállapotában annyira leveri a költőt, hogy vígasztalásra van szüksége. Fogarasi számúzetéséről azonnal értesíti Juhász Gyulát, vígasztalást várva tőle. „Légy szíves, írj és azonnal. Élénk, kedves leveleid mindig felhangolnak. Úgy érzem magamat, mint Ovidius, mikor Tomiba készült: „chassé du paradis latin”. Megyek a barbár oláhok közé.” (Szekszárd, 1908. júl. 24.) A levélírás napján jelent meg a hivatalos lapban kinevezése.

Babits Mihályt a Szeged és Vidéke kedves, komoly elismeréssel méltató sorokban búcsúztatja. Irodalomtörténeti érdekességénél fogva teljes egészében idézzük: „Babits Mihály. A hivatalos lap ma közli Babits Mihály szegedi főreáliskolai tanár kinevezését Fogarásra. Ez a kinevezés nagy veszteséget jelent Szeged kulturális életében. Babits Mihály nem csupán mintaszerű, a szürke átlagon magasan felülemelkedő tanár és nem csupán végtelenül szerény, kiváló emberi egyéniség, akinek szuggesztív hatását tanítványai és barátai egyaránt érezték és maradandóan érzni fogják, de mindezekben felül a modern magyar irodalomnak egyik, bár még széles körben nem ismert, de az irodalmi decemvirek által annál inkább csodált és szeretett alakja. Ady Endre, a legnagyobb élő poétának és mások, elsőrendű magyar írók a legerősebb egyéniségek egyikét látják ebben a rengeteg szorgalmú és páralan sokoldalú íróművészen. A közeljövőben lát napvilágot az új magyar líra

Villatellék Balatonszéplakon
sürgős eladása

SIOFOK KÖZVETLEN SZOMSZÉDSÁGÁBAN. Püvöves fürdőpart. Villanyvilágítás. Két vasúti megálló. Hagyatéki lebonyolítás meggyorsítása érdekében igen mérsékelt árak. Kedvező fizetési feltételek. Felvilágosítás és prospektus BALATONSZÉPLAK FÜRDŐ TELEP KÖZPONTJÁ, Budapest, VI. ker., Terezt-körút 26. Telefon: 110-205.

Sürgős igazolványfényképek
készítése **Párisi fotó Párisi Nagy Áruház** épületében.

szenzációja, a Holnap című antológia, amelyben Ady Endre mellett Babits Mihály a leggyengébb, legfőbb jelentő költő. Szerényen, szó nélkül, roppant írói munkát végzett már Babits Mihály. Többek között lefordította Oscar Wilde legszebb verseit és most a nemzeti stílusról szóló nagy értekezésén dolgozik. Az ilyen kiváló európai stílus egyéniségnek kulturális levegő, a központ közelsége kellene, azonfelül annak lehetősége, hogy munkáit a kellő forrásokat megszerezheti. És most, mégis, szomorúsággal kell hírlí adnunk, hogy Babits Mihályt a távoli Fogarasra helyezte át a magas kormány. Pedig Babits Mihály, mint tanár és ember mindenben megfelelt és ő maga nagyon szeretett volna tovább is Szegeden működni. Elhelyezték.

Babits már készülődik száműzetésébe, hol „római szó kopik a szennyes ajkon”, midőn a Szeged és Vidéke 1908. aug. 28-án a Holnap irodalmi társaságról hoz hírt és megemlíti, hogy „hét poétája — köztük négy szegedi — egy könyvben, egy gárdában lép a közönség elé”, természetesen Babits a négy szegedi poéta közé tartozott. Szeged nem feledkezik meg róla, Szeged számotartja és magáénak vallja. Szeged és Vidéke 1908. szept. 13-án ismerteti a Holnap íróit és Babits Mihályról olyan elismeréssel ír, mint ez időben róla nagyon kevesen, vagy aligha írtak. A mai Babitsról is el lehet mindazt mondani. A kritika először is büszkeséggel kiemeli, hogy Babits Mihály verseit: „eddig csak mi szegediek, a lapnak olvasói élvezhettük”, s hogy „neki még nincsenek ellenségei”. „Barátai is talán éppen csak heten vagyunk, olvasóim, heten”. A kritika ezután kiemeli Babits költészetének exotikumát, lendületét, zenéjét, poézisét, melyen „valami rengeteg monista, pantheista grimasz ül... mint a hindu Isten szemöldöke körül, vagy a Feketeország üldözöttje arcán. Valami nagyszerű fény-árnyék hatása a mosolyának és elátkozottságnak, valami igazán definiálhatatlan sajátosság. Alig reszket verseiben a költői alanyiség sejtélete. De egyénibb, mástól elütőbb költői hangja még sincs az övének.” Ezek után a kritika védelmébe veszi Antal Sándorral „az előjáró beszédek” fróvál szemből, mivelhogy az Babits ritmusát kicsinyelte. S kérdezi: „Vajon tudja-e Antal Sándor mi a ritmus — ha ennivel be nem éri? Nyelvéről megállapítja, hogy „magyar és új, mint Ady Endré és mégis egészen más, mint Ady”. Végül megállapítja: „Kár és sajnálni való, hogy oly kevés verse van a kötetben” s hogy „több tereb követel magának az ő tehetsége”.

Ime Szeged így fogadta fiának Babits Mihályt,

Akit „az újtók minden balsorsa elért, a kétfelől támadtatás keserősége is: a régieknek nagyon új volt és az újaknak nagyon régi és hideg tudatosságának művészi-ethikai értékét a szemérmességben tökéletes forma mögött rejlt igaz érzésvilágot kevesen értették meg.” Szeged elsőnek értette meg. Juhász Gyula Szegede, ahol az új magyar irodalom annyi hőse keresett és talált megértést, erőt a harchoz és a győzelemhez.

Nem sok, amit a szegedi Babitsról nyújthattunk, de elég ahhoz, hogy megállapítsuk: Babits Juhász Gyula barátsága mellett itt a szegedi földön próbálhatta először, igazán, akkor már az elhivatottak mártír tudatával, európai magyar költészetének sötét fényű, óriási szárnyait, ez a város ízelítette meg vele először az ismerés és a megérdemelt költői dícsőség minden szenvedést felejtető italát. Ez a város adta meg neki halhatatlan fia barátságával az önmagához való hitet, mely „Tomiban”

a „másodklasszikusok és fegyencek” között való elsüllyedéstől megóvta.

A nagybeteg Babits a „messzi útra készülődők” tompa lázában is fájdalmas örömmel gondolt Juhász Gyulára „felejtethetetlen” barátjára és amint írja: „néha magam is szemrehányásokat teszek magamnak, hogy miért nem fogtam meg jobban?” (B. M. Kilenyi Irmához írt levele. 1938. dec. 31.)

„Szeged — hogy Juhász Gyula szavait idézzük — ... méltán és igazán büszke lehet íróira és poétáira és szinte lehetetlen, hogy ez az ősi magyar erővel teljes vidék ne teremjen egészen különös, egészen magyar és egészen diadalmos művészi megnyilatkozásokat. Az a mély-séges titkokat rejtő szent hallgatás, amely e tisztamenti tájon él, az a

szomorúan szépséges zene, amely az útszéli nagy jegenyék szavában zúg, még sok új formára és lényegre fogta tanítani a magyar művészt, akit jó végzete ide hozott.” (A magyar holnap, 1908. XII. 31.)

Sajnos, hiába kerestük a Zerge utcában azt a házat, amelyben valaha Babits Mihály lakott, hogy, majdan, szebb időkben, emléktáblával jelölhessük meg, még a „vad-szölő” se vezetett rá, melyről Juhász Gyula regélt. A kezünkbe került levelekből, valamint Babits kinevezésével kapcsolatos hivatalos írásokból sem állapítható meg a házszám; az élk emlékezetében elmerült, az akkori hivatalos írás pedig még nem tartotta fontosnak. (Különben Szeged önmagát tisztelné meg azzal, ha a Zerge-utcát Babits Mihályról nevezné el!)

Az a lelkes, bolondos és dalos csapat, amely együtt indult a költői hegyre, s melyet „énekre hangolt bú és balszerencse” és ment „felhők, csillagok alatt”. Juhász, Kosztolányi, Babits hova lettek?

Ami belőlük földi volt, a földé, de ami isteni, az örök magyar léleké.

Abban az iskolában, melyben valaha annyi tudással, megértéssel és az ifjúsághoz való közeledéssel nevelt, tanított Babits, még ma is tanft és tanítani fog. A felsőbb osztályú tanulók ragyogó szemmel vallják magukénak irodalmi tanítását, büszke öntudattal idézik verseit. Az eldobott szépség újabb hullámokat idéző ereje a fiatal lelkeket ért. A szép, a jó s az igaz így diadalmaskodik egyszer minden rosszon és halálon.

ha te is úgy akard! — lelkesedik az öregedő Boncza Miklós és megszorítja gyámleánya kezét.

Ime, ilyen regényes a csucsai Boncza—Ady—Goga-kastély története. Szinte-szinte giccsesen regényes, de hozzá kell szokni, hogy Erdélyben olykor a balladát paraszthajszál választja el a rémdrámától vagy a giccsstől. S hogy a balladai elem kellő hangsúlyt kapjon ebben a történetben, Török Bertától csakugyan életet és vért követeltek a kegyetlen kövek, hogy a vár felépülhessen s hirdethesse időtlen időig két végzetes szerelem történetét: Boncza Miklósét és Boncza Bertukáét. Ezenkívül: Boncza Miklós vénülő férfiúságának könyörtelen önzését is.

Karácsony ünnepe ugyanabban az évben. Berta néniék már nem a belvárosi Unió-utcában, de az Alsóvárosban, a Magyar-utca és Zsidótemplom-utca sarkán laknak. Vakációra hazakerkezett a ház nagyleánya s gyámtyja is bejelenti látogatását a szentestére.

Szentimrei Jenő:

A Boncza-vár históriája

I.

A Magyar Nemzet mult vasárnapi számában g. i. közöl érdekes visszaemlékezéseket Ady Endre házassága körülményeiről és kolozsvári napjairól. Cikében gyakran említi Boncza Miklóst, Ady-né Boncza Bertuka gyámjaként. Szolgáljon ez a jó-hiszemű tévedés néhány körülmény megvilágítására az egész Boncza-kompleksszummával kapcsolatban, mely ha jelentőségében nem is, de lényegében van olyan súlyosan bonyolult, mint az Ady-kérdés maga. Ha van Ady-tragédia, van Boncza Bertuka-tragédia is, melynek előzményei, akár a görög tragédiaké, jóval a hősnő születése előtti időkbe nyúlnak vissza.

Boncza Berta ma már halott. Tudtommal a tragédia többi szereplői sincsenek már életben, sem édesapja, sem nevelőanyja, a „nagyamama”, sem Malvina

Lapozzunk visszafelé az idő könyvében.

Alljunk meg Kolozsvárott, az Unió-utca egyik házánál, a mai Nemzeti Bank szomszédságában, hol két korán özvegyesre jutott Boncza-lány kosztoslányok havidíjaiból tartotta fenn magát és szerény házatját. Mindketten édes testvérei Boncza Miklósnak, ki akkor már tekintélyes ügyvéd, országgyűlési képviselő és szerkesztő-kiadója Némethy Károly későbbi belügyi államtitkárral az Allam és közigazgatás című félhivatalos közlönynek.

A három Boncza-testvér néhai édesapja jószágkormányzó volt egyik erdélyi magnás birtokán, de számbajövő vagyont nem örökölték tőle. Így a kosztadás egymagában bizony kevés lett volna a két özvegy anyagi egyensúlyának fenntartásához. Nagyleány volt a háznál: özv. Török Károlyné-Boncza Bertának — a legidősebb Bertának — egyetlen lánya, szemefénye, Török Berta. Malvina néni, Kovács Károly erdőfelügyelő özvegye, némi nyugdíjasként élvezte ugyan elhalt férje után a Bánffy gróftól, de még ez is kevés lett volna az üdvösséghez. Szerencsére testvéröccsük, Miklós, jójövedelmű ember volt s bár nem túltöltött bőkezűen, de rendszeresen támogatja özvegy nővéreit, különösen a kis Berta és öccse rangjához illő tanításában.

Mindazonáltal nem volt szo-

nén, hogy zokon vegyék régi idők emlékeinek felbolygatását. Levelezésük egyrésze, a család egyik ma is élő bizalmas barátnőjének jóvoltából, itt fekszik előttünk. Hadd mondjuk el tanuságtételük alapján az eseményeket, melyek végső kifejlésükben az eleve elrendeltetés erejével sodorták Boncza Berta 18 éves süldőlányt a már akkor 36 éves Ady Endre karjaiba.

g. i. tévedése annyi, hogy ösz-szecszeréli a Bertákat, Török Bertát Boncza Bertukával. Török Berta csakugyan gyámleánya volt Boncza Miklósnak, ezenkívül unokahuga s később felesége. Kettejük házasságából született Ady-né-Boncza Berta, kinek világrajöttét édesanyja egy héttel sem élte túl. Így maradt időnek előtte édesapja gondozására, ki a törvény szerint természetes és törvényes gyámja volt egyúttal. Azonban nemcsak gyámja, elsősorban édesapja.

morú ház ez az özvegyi hajlék. Eleveiséget vittek bele a kosztoslányok, Berta iskolatársnői, valamennyien a kolozsvári tanítónőképző növendékei. Fiatal-emberek is járatosak voltak a házhoz szép számmal, köztük bizonyos Ignác István, a kis Berta gyermekkori pajtása, a bánffyhyunadi református lelkész fia. Sűrűn megfordult náluk Némethy Károly is, a későbbi jeles közigazgatási szakember. A még élő kolozsvári jóbarátnő, az Unió-utcai ház egykori kosztosa és bizalmasa, úgy emlékezik, hogy eleintén a két fiatalember egyenlő esélyekkel indult harcba Török Berta kezéért, de Ignác Pista hamar és könnyen győzött. Már gyűrűt cseréltek s talán nyílt eljegyzést is tartottak volna, ha Török Berta bizalmas családi körben el nem ejt néha egy-egy szót nagybátyjáról és gyámjáról, aki — érzése szerint — a köteles atyafiságos jóindulatnál mintha többel viseltetnék irányában. Az ő jóindulatát pedig nem lett volna tanácsos kockára tenni, mert Boncza Miklós unitárius ember, makacs ember s hirtelen felindulásában képes lett volna levenni a kezét gyámoltalan özvegy nővéreiről, ha ellentmondanak akaratának.

Ezért viselte Török Berta csak nyakláncán, keblébe rejtve Ignác Pista gyűrűjét.

„Jövő ilyenkorra állani fog a vár!”

Nemsokára még több alkalma nyílik Boncza Miklósnak, hogy szeretetteljes érdeklődését kimutassa gyámleánya iránt. Török Berta elvégzi a kolozsvári tanítónőképzőt és fölkerül Budapestre, az akkor nagy hírű Zirzen-intézetbe, hol nagybátyja

csaknem mindennapos látogatója lesz. Vakációkon is lerándul Kolozsvárra, kikocsiznak ilyenkor Csucsára, hol nyaranta Malvina néni lakott, a férje után örökölt erdészlakban.

— Milyen pompás hely volna ez a sziklafok egy várkastély

számára! — mutat fel a kocsi-ból a gyámleány egy kiülő szirtre a csucsai állomás felett.

— Jövő ilyenkorra állani fog a vár és az árnő te leszel benne,

Török Berta nagy elhatározásra készül.

Még aznap kiadja az útját nagybátyjának és gyámjának. Vonatérkezés idején tüntetően átvonul a szomszédba, egyik barátnőjéhez, hadd értse meg magatartásából Boncza Miklós, hogy ebben a házban nem várják, itt nincs sok keresnivalója.

Berta néni, az édesanya, tükön ül az ebédlőben. Mi lesz ebből, jóságos Istenem? Magukra vonják Miklós haragját? Hiszen ez egyértelmű a biztos nyomorral. De ki tehet arról, hogy Bertuka mást szeret, hozzávaló, művelt, szép reményekre jogosító fiatalembert. Berta néni, mint később bizalmasainak elmondta, ebben az órában gyűlölte meg testvér-bátyját, gyermeke gyámját, Boncza Miklóst.

Aki megérkezett ajándékos-magokkal megrakottan s már sarkon is fordult, néhány indulatos szót dobva nővérenek. Ha az a lány arra sem érdemesíti, hogy várja őt, akkor neki nincs keresnivalója ebben a házban. Az első vonattal visszautazott Budapestre.

Figyelni kell: huszonegy év alatt most első ízben s majd az Adyék mátkasága idején másodszor operál ugyanazzal a fenyegetéssel Miklós úr. És ezt sohasem a közvetlenül érdekeltnek, de mindkét alkalommal testvérnőjének hozza kurtán-furcsán tudomására. Ha nem teljesül az ő akaratla ebben a házban, leveszi kezét az özvegyről, leányáról és Károly fiáról. Huszonegy évvel később: ha leánya ragaszkodik Ady Endre úrhoz, ő leveszi kezét a nagymamáról és Bertukáról.

A jóbarátnő nem késik az őszinte felelettel.

Megírja, hogy Boncza Miklós Zirzentől kapta a tanácsot: vegye feleségül gyámleányát. A család eltartásának terhe így is, úgy is ránehezedik. Legalább szép, fiatal feleséget kap, akit jól ismer és akit magának nevelhet. Ezt tanácsolta volna Zirzen és Boncza Miklósnak rögeszméjévé vált ez a tanács. Komoly elhatározása, hogy Bertuka további makacskodása esetén megvonja támogatását az egész családtól.

Ezzel a Török Bertuka sorsa megpecsételtetett. 1891 márciusában már nyugodtabban ír: „Nem győzők hálát adni a jó Istennek, hogy ilyen jó egész-ségem van. Csak egyéb dolgaimban is megsegítsen, hogy teljesíthessék kötelességemet anyámmal és Kálival szemben.”

Igy épült fel Török Berta

Felejtettem megemlékezni özv. Török Károlyné fiúgyermekéről, Károlyról, ki később az Adyék életébe is belejátszik, mint orosz fogságból hazakerült, derékban kettétört pályájú festőművész. Török Berta nevelése a Zirzenben már közel jár a befejezéshez, de mi lesz öcsésével, „Káli”-val?

Egy zokogásban telik el a szenteste. Berta megtudja anyjától gyámjának zord fenyegetését és vakációról visszamenet az indóházánál már meg sem akarja látni az ő gyűrűs jegyesét, Ignác Pistát. Pestre érve szemrehányásokkal telt levelet kap emiatt s ő helyzetét kétségbeesett sorokban panaszozza el jóbarátnőjének, az egykori kosztosleánynak:

„Összes érzelmeimet rendbe kell szednem, mert a józan ész mutatja a célt: Káli, anyám s nénem jövőjét biztosítva látni. Ezt tütem életem feladatául s ezt megoldani kell... Most veszem észre, hogyha eszemlet követve mindig helyesen járok, megszokad a szívem. Rendre halnak ki belőlem az érzelmeim, elfáslanak. Annám, én mindenkit ismerem s tudom, hogy mindennek oka van. Urambátyám bent volt, téged rendkívül dícsért. Ennek is oka kell, hogy legyen. Kérlek mindenre, ami szent előttem, írd meg őszintén, mit beszéltetek rólam? Mit gondolt Anyám Bátyámról? Mit rólam? Légy őszinte velem szemben, tudod az én helyzetemet és könyörülj rajtam. A jó Isten áldjon meg és őrizzen meg hasonló helyzetektől!

Kérlek, égesd el e sorokat. Csókol szerető barátnőd Bertuka.”

Ezek a sorok bizony nem árúlnak el különösebb vonalzat „urambátyám” iránt. Valami fojtott gyűlölettel annál inkább.

Légoltalmi felszereléseket
szállít

IGÉVÉ ipari és gázvédőeszközök kft.
(Légoltalmi szaküzlet)

Budapest, V., Zrínyi-utca 7., I. em.
T.: 182-017, 181-813, 181-814